

Elevhälsochef
Catharina Lebel
08-590 970 38
catharina.lebel@upplandsvasby.se

Datum:
2020-05-12

Diarienummer:
UBN/2020:145

Handlingsplan - Elever med särskild begåvning

Inledning

Begreppsdefinitioner

Det finns ingen gemensam definition för barn som har förutsättningar för att ha lätt att lära sig. De olika definitionerna är dock i stort överens om att när det gäller barn/elever där den intellektuella begåvningen innebär förmågan att använda sig av sitt tänkande och sin känslomässiga förståelse för att förstå, se hur saker hänger ihop och räkna ut vad som ska göras (Skolverket). Denna förmåga är starkt kopplad till förmågan att lära sig. Individer som är intellektuellt särskilt begåvade utmärker sig i förmågan att resonera nyanserat, tänka abstrakt och förstå komplexa idéer. De lär sig oftast fort, har ett gott minne och drar lärdom av erfarenheter bortom det uppenbara.

Liksom att det inte finns en gemensam definition så finns det inte heller ett gemensamt begrepp som används konsekvent inom litteraturen. De vanligaste begreppen som används i Sverige är särskild begåvning, särbegåvning och gifted child.

Skolverket hänvisar i sitt material om särskild begåvning till en definition för praktisk tillämpning i vardagen, ”den är särbegåvad som förvånar dig vid upprepade tillfällen med sin osedvanliga förmåga på ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet” (Skolverket). Denna definition går också i linje med skollagens 3 kap. 2§ ”Elever som lätt når de kunskapskrav som minst skall uppnås eller de kravnivåer som gäller skall ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling” Lag (2018:1098).

I denna handlingsplan kommer begreppet särskild begåvning användas i linje med Skolverkets material och definiera begreppet som ”den är särbegåvad som förvånar dig vid upprepade tillfällen med sin osedvanliga förmåga på ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet” (Skolverket). Handlingsplanen använder denna definition för att uppmärksamma även de elever som inte presterar generellt högt i skolan men ändå kan visa förmåga och intresse vid inläring. Elever med stor förståelse och kunskaper inom ett eller flera specifika intresseområden fångas då också upp. Definitionen uppmärksammar också elever som utifrån sina förutsättningar underpresterar i skolan. Skolan får därmed möjlighet att möta varje enskild elev i dess utveckling såsom skollagen föreskriver.

Särskild begåvning är inte en klinisk diagnos inom vården och inte heller inom den pedagogiska världen. Särskild begåvning är ett samlingsnamn för att beskriva en elevs förutsättningar att lära.

Grupp med stor variation

Särskild begåvning är inte alltid samma sak som hög prestation i skolan och eleven kan i skolan vara högpresterande utan att eleven ingår i gruppen särskilt begåvade, helt enkelt två sidor av samma mynt. Detta betyder att en elev som tillhör gruppen särskilt begåvade kan ha kunskapsluckor men är särbegåvad utifrån förutsättningar att kunna lära sig. Begåvning är alltså inte samma sak som kunskap.

Elever med en särskild begåvning uppmärksammas inte alltid i skolan för sina prestationer, dels för att de kan vara understimulerade, alltför stort fokus kan hamna på själva prestationen och inte utvecklingen eller att eleven vill vara som alla andra och smälta in. Detta medför en risk för att de lärstrategier som lärs ut i skolan går eleven förbi. För att ge elever med särskild begåvning rätt förutsättningar är det av vikt att fokus läggs på utvecklingen av lärandet. Vid fokus på utvecklingen kan skolan upptäcka dessa elever, fokus tas bort från prestationen och de understimulerade får en chans att tänka om sitt egna lärande. Detta leder till ett bättre lärande, utveckling av förmågor och strategier för att lära sig.

Elever med en särskild begåvning kan ha en särskild begåvning inom ett ämne eller en specifik kognitiv förmåga medan andra kan ha en särskild begåvning inom flera områden.

Socioemotionell utveckling och kognitiv utveckling

De emotionella behoven är desamma för särskilt begåvade elever som för alla andra elever, men hur dessa på bästa sätt ska uppfyllas skiljer sig åt (Porter, 2005). Även om eleven är kognitivt särskilt begåvad betyder detta inte att eleven behöver vara känslomässigt och socialt mer mogen och utvecklad än sin åldersgrupp.

Funktionsnedsättning och särskild begåvning

Specialpedagogiska skolmyndigheten beskriver den dubbelriktade problematiken på följande sätt: ”Om en elev har en särskild begåvning kan det vara svårare att upptäcka en funktionsnedsättning. Eleven tar ofta omedvetet sin begåvning till hjälp för att kompensera för funktionsnedsättningen, vilket döljer elevens behov av stöd. Att kompensera tar mycket kraft och leder ofta på sikt till utmattnings- eller psykisk ohälsa. Eleven riskerar också att inte nå den kunskapsutveckling som den har potential till när behovet av stöd inte upptäcks.

Omvänt kan det vara svårt att upptäcka att en elev med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning också har en särskild begåvning. Ofta mognar deras förmågor ännu mer ojämnt än hos andra barn. De omogna sidorna och uttrycken hos eleven drar ofta till sig omgivningens uppmärksamhet, vilket gör det svårare att se begåvningen”

(<https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar-npf/sarskild-begavning/>, 20200226).

Att upptäcka de särskilt begåvade eleverna

När skolan uppmärksammar en elev som utifrån beskrivningen om särskilt begåvade elever bör en pedagogisk kartläggning genomföras. En pedagogisk kartläggning kan visa på elevens

särskilda förmågor och vart eleven ligger kunskapsmässigt inom olika områden, och den bör innehålla information om elevens lärstrategier. Skolan bör också kartlägga lärmiljön samt vilka pedagogiska metoder eleven erbjuds.

Särskild begåvning kan lätt förväxlas med och förekomma tillsammans med annan problematik. Detta innebär att då skolan genomför en pedagogisk kartläggning av andra skäl är det av vikt att frågeställning hålls bred och att frågan om särskild begåvning beaktas.

Viktigt att tänka på

- Viktigt att skolan inte förväxlar elevens prestation med förmåga till inläring och utveckling. Eleven kan sakna verktyg för att kunna prestera. Exempelvis kan eleven ha klarat lägre årskurser väl och kan där ha jobbat på snabbt utan ansträngning. I högre årskurser kan eleven därmed sakna lärstrategier som krävs för att kunna prestera då allt tidigare flutit på. Skolan kan därför behöva hjälpas åt mellan stadier i den pedagogiska kartläggningen.
- Skolan kan behöva kartlägga specifika färdigheter och kunskaper i de områden där eleven har motivation, här kan skolan behöva kartlägga intresseområden som finns utanför skoltid.
- Elever som vägrar kan göra detta som en strategi. Strategin kan användas dels för att eleven redan förstått det som repeteras eller för att eleven har förstått vad som skall göras och hur resultat skall bli men har inga strategier för att ta sig an uppgiften.
- Elever med särskild begåvning kan ha svårt i relation med jämnåriga. Detta kan gestalta sig genom att eleven upplever sig som annorlunda och/eller konflikter kan uppstå med kamrater då eleven inte upplever sig förstådd i socialt samspel.

Risker med att inte uppmärksamma de särskilt begåvade

Det finns många risker med att inte upptäcka elever med särskild begåvning både på kort och lång sikt. Om eleven inte ges lämplig undervisning och stöd riskerar eleven att bli understimulerad eller att hamna i utanförskap. Detta kan leda till att eleven upplevs som stökig i klassrummet, inte vill komma till skolan/hemmasittare och får en upplevelse av att inte vara accepterade. Det finns också beteenden som misstolkats som om den särskilt begåvade eleven har uppmärksamhetsproblem eller svårigheter med socialt samspel. Samtliga risker kan ge konsekvenser på lång sikt för såväl individen som samhället. Eleven riskerar att utveckla psykisk ohälsa. Om eleven inte ges rätt förutsättningar riskerar eleven att inte få fullständiga betyg vilket kan göra det svårare att ta sig vidare i yrkeslivet. Samhället i stort kan då gå miste om potentialen hos den särskilt begåvade eleven på arbetsmarknaden.

Så här kan skolan ge stöd

Övergripande arbete och synsätt

Som tidigare beskrivits är det viktigt att skolan ser till den pedagogiska kartläggning som gjorts och utifrån tar hänsyn till elevens behov, i detta kan vi också säkerställa att skollagen följs. Skolverket har summerat hur skolan kan arbeta med elever med särskild begåvning i följande tre övergripande punkter vilka skolan kan ta avstamp från:

1. Se till att eleven utmanas intellektuellt och kunskapsmässigt. Fokusera på lärande snarare än på prestation. Ge möjlighet till meningsfulla diskussioner med andra som förstår deras komplexa resonemang.
2. Ge eleven möjligheter att utveckla de kunskaper – inte minst färdigheter och studieteknik – som är förutsättningar för att lyckas i högre studier.
3. Stöd elevens socioemotionella utveckling, acceptans och respekt från lärare är helt avgörande. Många behöver också få samarbeta med andra särskilt begåvade elever – få känna sig normala – åtminstone i delar av undervisningen.

Pedagogisk differentiering- Verksamma insatser

Acceleration

Acceleration kan innebära att eleven flyttar upp en eller flera årskurser helt eller delvis, eller läser ämnen i högre tempo men ändå går kvar i sin klass. Inläringen sker smycket snabbare för särskilt begåvade elever och de behöver inte repetera materialet i lika hög grad som andra barn. Utifrån den pedagogiska kartläggningen bedöms elevens kunskapsnivå och materialet samt undervisningstakten anpassas därefter. Det är viktigt att eleven inte lämnas ensamt med materialet – elever med särskild begåvning behöver lika mycket stöd och undervisning som andra barn, men på sina villkor.

Berikning

Berikning innebär att eleven utifrån sina egna intressen får fördjupa eller bredda sin kunskap i ämnen i den årskurs den åldersmässigt hör till. Låt barnet studera saker som faller utanför läroplanen eller som spänner tvärs över flera ämnen. Ha extra/fördjupande material lätt tillgängligt i klassrummet.

Att arbeta med berikning kan vara en utmaning för lärare, eftersom man samtidigt undervisar elever med skilda kunskaper, behov och intressen. Skolverket ger två exempel på hur berikning kan användas. Inom matematik kan eleven studera matematiska objekt i olika dimensioner som görs inom universitetskurser. I svenska kan klassen arbeta med en klassisk saga, då kan alla i klassen arbeta med samma saga samtidigt som arbetet för eleven med särskild begåvning kan utvidgas med utmanande följdfrågor. Det kan handla om att undersöka sagans tolkningsmöjligheter, till exempel hur kan sagan tolkas ur ett samhällsperspektiv? På vilket sätt förmedlar sagan samhällskritik? Eleven med särskild begåvning kan få skapa en egen saga som gestaltar svårfångade problem och dilemman.

Handledning & coaching

En nära och tillitsfull relation till minst en vuxen i skolan är mycket viktigt, eftersom eleven behöver någon som kan ge coaching och agera mentor på flera plan. Mentorn behöver inte nödvändigtvis vara specialist i det eleven är intresserad av men behöver vara intresserad av elevens utveckling och kunna lyssna och uppmuntra på ett stödjande sätt. Mentorn kan också fungera som ämnesspecifik mentor om hon eller han har möjlighet att ge mer konkreta utmaningar inom elevens intresseområde.

Studieteknik

Hjälp med studieteknik är något av det allra viktigaste. Elever med särskild begåvning underpresterar ofta i skolan eftersom de i de yngre åldrarna klarar sig långt utan att behöva anstränga sig nämnvärt i själva lärandet. De saknar därför strategier för hur man medvetet lär sig sådant som är svårt och riskerar att senare stå utan verktyg inför utmaningar.

Materialsamling (Länkar)

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sarskild-begavade-elever>

<https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar-npf/sarskild-begavning/>

<https://www.mensa.se/gcp/mer-om-sarskild-begavning-r2/>

Utbildningskontoret

Catharina Lebel

Elevhälsochef